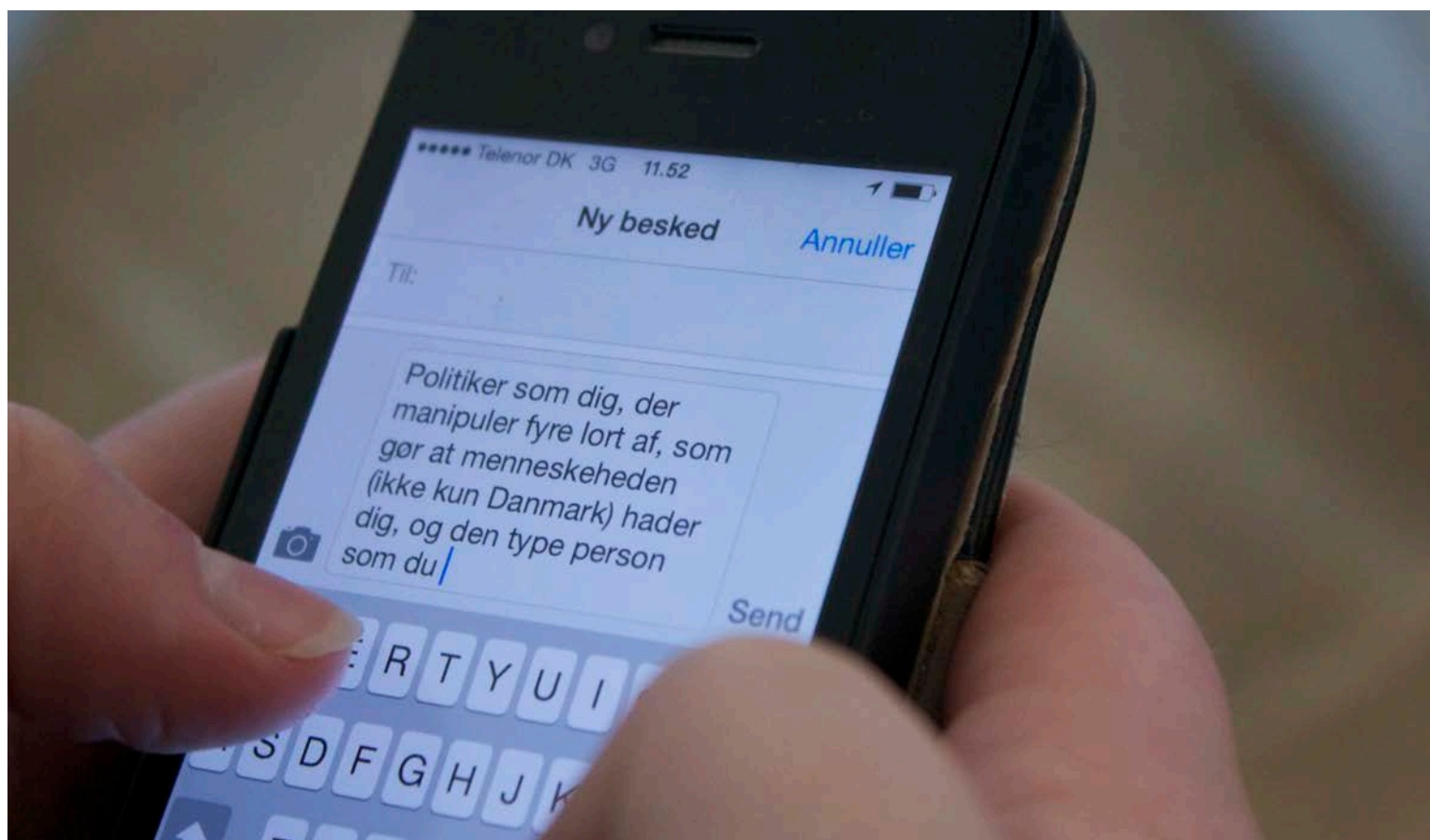

BAGGRUNDSNOTAT FOR NORDISK SEMINAR OM HADYTRINGER OG SEXISME 2.-3. NOVEMBER

HADYTRINGER OG SEXISME I NORDEN

INDLEDNING

I dette baggrundsnotat præsenteres i kort form de vigtigste fund fra den internationale og nordiske forskning vedrørende *hadytringer og sexisme i det offentlige rum*. Notatet skal tjene som baggrund for Nordisk Ministerråds og det danske formandskabs ekspertseminar om emnet, der afholdes d. 2.-3. november 2015 i København for en lang række af deltagere, herunder repræsentanter for NGOer, forskere mv. fra de nordiske lande og selvstyreområder.

Formålet med notatet er at give deltagerne et overblik over området og at understøtte, at debatten på seminaret i højest mulig grad tager afsæt i fakta og aktuelle forskningsresultater.

Notatet præsenterer en række af de vigtigste forskningsmæssige fund vedrørende omfanget og karakteren af hadytringer og sexisme i det offentlige rum samt lovgivningsmæssige dimensioner ved onlinekrænkelser.

HADYTRINGER OG SEXISME I DET OFFENTLIGE RUM

Det norske Ligestillings- og diskrimineringsombudet udgav for nylig en omfattende rapport om hadytringer og hadkriminalitet¹. I rapporten slås det fast, at:

Det er mangel på norsk forskning på art, omfang og skadevirkninger av hatytringer. Det er også mangel på kunnskap om ulike gruppers erfaringer med hatytringer, hvem som står bak hatytringene, samt hvilke tiltak som kan forebygge og begrense omfanget av hatytringer.²

Denne konklusion synes delvist at være dækkende for de nordiske lande som helhed.

Overordnet set tyder den internationale og nordiske forskning dog på, at mænd i lidt højere grad end kvinder udsættes for hadytringer, men at de hadytringer kvinder udsættes for i langt højere grad har seksuel og sexistisk karakter, end de ytringer mænd udsættes for. Herudover tyder forskningen på, at piger og unge kvinder (under 25 år) er en gruppe, der udsættes uforholdsmæssigt meget for hadytringer og sexisme.

Hadytringer og sexisme i det offentlige rum berører forskellige grupper af borgere. I den ene ende af kontinuummet finder vi almindelige mennesker, herunder særligt unge, der på forskellig vis mobbes, udsættes for hadtale, eller udsættes for at nogen spreder billeder af privat og/eller seksuel karakter på nettet. I den anden ende finder vi offentlige personligheder, herunder særligt journalister, debattører og politikere, der udsættes for hadytringer, sexisme, trusler mv. i forbindelse med, at de udtaler sig om politiske emner. Begge problematikker har imidlertid alvorlige konsekvenser.

Hadytringer og sexisme i forhold til politikere, journalister og meningsdannere udgør et særligt problem. Her tyder forskningen på, at det er et endog meget udbredt fænomen for både mænd og kvinder. Forskning viser, ligesom det er tilfældet for hadtale i det hele taget, at der ikke er større forskel på, hvor stor en andel af mænd og kvinder i sådanne professioner der er genstand for hadytringer. Ligesom det er tilfældet for hadytringer og sexisme i det bredere samfund, er kvinder imidlertid oftere genstand for hadytringer af seksuel og sexistisk karakter. Hadytringer og sexisme rettet mod personer, der engagerer sig i den offentlige debat, er et særskilt problem i det den demokratiske proces og ytringsfriheden sættes under pres.

Nedenfor gennemgås en række af de væsentligste resultater af relevante internationale og nordiske undersøgelser i flere detaljer.

¹ Ligestillings- og diskrimineringsombudet 2015: *Hatytringer og Hatkriminalitet*. <http://www.lds.no/nyheiter-og-fag/brosjyrar-og-publikasjonar/rapporter/hatytringer-og-hatkriminalitet/>

² Pew Research Center 2014: *Online Harassment*. <http://www.pewinternet.org/2014/10/22/online-harassment/>

Omfanget og karakteren af oplevelser med hadytringer og sexisme

Én måde at opgøre omfanget af oplevelser med hadytringer og sexisme er via spørgeskemaundersøgelser. I USA har PEW Research gennemført den største undersøgelse af sin art, der afdækker nogle af de spørgsmål, som det norske Ligestillings- og diskrimineringsombudet efterspørger, på amerikansk grund.

Undersøgelsen omfatter næsten 3.000 amerikaneres oplevelser med chikane (harassment) på internettet. Undersøgelsen viser, at 40 procent af internetbrugerne har været udsat for chikane, og at 73 procent har været vidne til, at andre er blevet udsat for det. Undersøgelsen viser samtidig, at mænd lidt hyppigere udsættes for chikane end kvinder (hhv. 44 procent og 37 procent). Af de 40 procent som har været udsat for chikane har 18 procent været udsat for mere alvorlige former for chikane dvs. fysiske trusler, chikane over en længere periode, stalking og chikane af seksuel karakter.

Det vigtigste fund er herudover, at kvinder og mænd udsættes for forskellige former for chikane. Således udsættes mænd hyppigere for fysiske trusler end kvinder (hhv. 10 procent for mænd og 6 procent for kvinder), mens kvinder hyppigere udsættes for stalking (10 procent over for 6 procent) og seksuel chikane (7 procent over for 4 procent).

Endvidere viser undersøgelsen, at alder spiller en stor rolle for risikoen for at blive udsat for chikane. Unge mellem 18 og 29 år er således generelt mere udsatte, og unge kvinder (ml. 18 og 24 år) er en særligt udsat gruppe, der langt hyppigere end andre grupper udsættes for mere alvorlige former for krænkelse, herunder stalking (26 procent) og seksuelle former for chikane (25 procent).

Et finsk-amerikansk studie³ anvender et andet spørgsmål end Pew Research-undersøgelsen som målestok for, hvorvidt man har været udsat for chikane på internettet, og kommer på den baggrund frem til lavere tal for andelen, der har været udsat for chikane. Studiet viser, ligesom Pew Research-undersøgelsen, at en lidt større andel af mænd end kvinder mellem 18 og 30 år har været udsat for chikane (18,7 procent mod 15,3 procent). Undersøgelsen viser, at lidt flere mænd end kvinder udsættes for chikane i USA, mens det forholder sig omvendt i Finland. Her udsættes kvinder væsentligt oftere end mænd for chikane. Undersøgelsen ser dog ikke på, hvorvidt chikanen har seksuel karakter. Et andet fund er, at personer med lavt selvværd, personer med spiseforstyrrelser og personer, der udøver selvskade, er langt mere udsatte for chikane. Tilsvarende udsættes personer, der har været i berøring med skadeligt indhold på internettet (harmful online content) langt oftere for chikane.

Det ovenfor nævnte finsk-amerikanske studie peger i lighed med andre studier på, at en stor andel af de personer, der oplever chikane og sexisme på internettet også har sådanne oplevelser i andre end onlinesammenhænge. En svensk rapport om mobning og krænkelse blandt børn og unge på nettet viser endvidere, at 35 procent af de respondenter, som er blevet krænkede på nettet, angiver, at de er blevet krænkede af nogle af de samme personer

³ Räsänen et al. 2014: *Association Between Online Harassment and Exposure to Harmful Online Content: A Cross-national Comparison Between the United States and Finland*. Computers in Human Behavior, October 2014.

offline⁴. Forskningen tyder således på, at had på internettet ikke kan betragtes som et isoleret fænomen.

Som del af spørgsmålsbatteriet for European Social Survey⁵ er også inkluderet spørgsmål om oplevet sexisme. Overordnet set viser resultaterne, at en større andel af kvinderne på tværs af de europæiske lande har oplevet sexisme (29 procent mod 18 procent for mænd). Samtidig viser svarene, at der er meget stor forskel på hvor stor en andel, der har oplevet sexisme fra land til land. For kvinderne ligger Tjekkiet øverst med 47,5 procent mod 15 procent i Portugal, der ligger lavest. Finland (39,9 procent) og Sverige (37 procent) ligger relativt højt på skalaen, mens Danmark (26,8 procent) og Norge (29,6 procent) placerer sig i midten. Ser man på, hvor mange flere kvinder end mænd, der rapporterer at have oplevet sexisme, ligger Sverige øverst med 20 procent. Herefter følger Norge og Finland. Det er imidlertid vanskeligt at sige præcist, hvad disse tal er udtryk for. Nogle forskere er af den opfattelse, at undersøgelsens resultater afspejler, hvor meget fokus, der er på problematikken i de forskellige lande, snarere end omfanget af sexisme som sådan.

Politikere og andre offentlige personligheders oplevelser med hadytringer og sexisme

I Norge udkom i år Aina Landsverk Hagens bog *Meningers mot - netthat og ytringsfrihet i Norge*⁶. I bogen dokumenteres, at næsten halvdelen af landets journalister og redaktører har oplevet krænkelser, chikane eller hetz inden for det seneste år. I lighed med Pew Research-undersøgelsen beskrevet ovenfor, viser bogen, at mænd udsættes for chikane lige så ofte som kvinder, men at chikanen vendt mod kvinder langt oftere har en seksuel karakter. Undersøgelsen viser også, at chikanen primært udføres af mænd i alderen 35-50 år, hvilket delvist forklarer forskelle i karakteren af chikane, de to køn udsættes for.

DR Nyheder offentliggjorde i november 2014 resultaterne af en rundspørge blandt 74 folketingspolitikere, som viste, at 60 procent af både de kvindelige og mandlige danske folketingsmedlemmer har oplevet at blive udsat for chikane på internettet. Knap 30 pct. af folketingsmedlemmerne af begge køn har oplevet at modtage dødstrusler⁷.

En spørgeskemaundersøgelse gennemført af Epinion for Djøf DeFacto i december 2014 angående opfattelsen af kvinder og mænds betingelser for at deltage i den offentlige debat viser, at hver tredje kvinde er af den opfattelse, at kvinder har dårligere betingelser for at deltage i den politiske debat end mænd⁸.

Hvem står bag hadytringer og sexisme og på hvilke platforme?

Flere undersøgelser tyder på, at størstedelen af de der udøver hadtale og står bag trusler er mænd. En norsk undersøgelse angående journalister viser ydermere, at personer mellem 35-50 år er væsentligt overrepræsenteret.

⁴ Friends 2015. Nätrapport 2015. <http://friends.se/wp-content/uploads/2015/03/Natrapporten-final-webb.pdf>

⁵ Swift, H.J. & Abrams, D. 2012: *Experiences of Sexism. Findings from the European Social Survey*, Eurage Research Report No 1, EURAGE.

⁶ Hagen, A. L. 2015: *Meningers mot - netthat og ytringsfrihet i Norge*. Cappelen Damm.

⁷ <http://www.dr.dk/nyheder/indland/onlinehertz-saadan-chikanerer-danskere-politikerne>, <http://www.dr.dk/nyheder/indland/kvindelige-politikere-udsættes-sexistisk-chikane>

⁸ <https://www.djoef.dk/blade/defacto/udgivelser/2015/nummer-1/hver-fjerde-kvinder-har-ringere-debatvilk-aa-r.aspx>

Pew Researchs undersøgelse af onlinechikane viser, at det for 38 procent af tilfældene var en fremmed, der stod bag, mens det for yderligere 26 procent var en person, hvis identitet de ikke kendte. For 24 procents vedkommende var det en bekendt, der stod bag, og for yderligere 23 procent var det en ven. Familiemedlemmer stod for 12 procent, mens 10 procent var tidligere romantiske partnere, og kolleger stod for 7 procent.

Undersøgelsen viser endvidere, at 66 procent af de der havde oplevet chikane havde oplevet det på en social netværksside (social networking site, fx Facebook), mens 22 procent havde oplevet det i kommentarsektionen til en internetside (fx et nyhedsmedie) og 16 procent havde oplevet det i forbindelse med onlinespil.

I Sverige har Brottsförebyggande rådet foretaget en undersøgelse vedrørende had og krænkelser mod enkeltpersoner via internettet⁹. Undersøgelsen har eksplicit fokus på kønsforskelle og bygger på 713 politianmeldelser og forundersøgelser i 2012. Af undersøgelsen fremgår det, at det for 67 procent af de sager, hvor den formodede gerningsmands køn fremgår, er en mand, der står bag. For både mandlige og kvindelige ofre for hadytringer og krænkelser gælder det, at størstedelen af de der står bag er mænd.

De sager som Brottsförebyggande rådets undersøgelse vedrører må antages generelt at være mere alvorlige, end de sager Pew Researchs surveyundersøgelse omhandler. I forhold til hvem der står bag hadytringer, er der måske af denne årsag flere sager, hvor gerningsmanden er kendt. I 22 procent af tilfældene er det således en nuværende eller tidligere partner, der står bag, mens 40 procent er enten venner eller bekendte. Kun i 33 procent af sagerne er gerningsmanden anonym eller ukendt.

Hvilke temaer er oftest forbundet med hadytringer og sexisme?

I den norske undersøgelse blandt journalister nævnt ovenfor, med over 1000 besvarelser, fremgår følgende temaer, som de der oftest er forbundet med hadytringer og sexisme (triggertemaer):

- Indvandring/minoriteter (66 procent)
- Politiske konflikter generelt (62 procent)
- Feminisme/ligestilling (53 procent)
- Religion (45 procent)

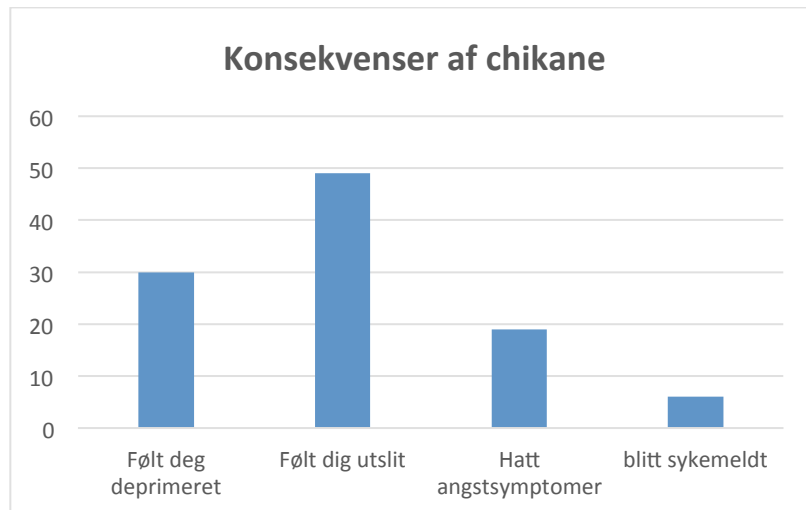
Procentsatserne er et udtryk for, hvor stor en andel af journalister, som har skrevet om de pågældende emner, der har været udsat for chikane, trusler eller vold inden for de sidste fem år. Resultaterne tyder således i lighed med andre undersøgelser på, at der er bestemte debattemaer, herunder særligt indvandring/minoriteter og feminisme/ligestilling, som i højere grad end andre er forbundet med chikane, trusler mv.

Konsekvenser af hadytringer og sexisme i det offentlige rum

I forhold til norske journalister er der foretaget en undersøgelse af konsekvenser af chikane og trusler i forhold til fire parametre. Som det fremgår af nedenstående figur, svarer 30

⁹ Andersson et al. 2015: *Polisanmälda Hot och Kränkningar mot Enskilda Personer via Internet*. Brottsförebyggande rådet.

procent, at de har oplevet at føle sig deprimerede i forbindelse med chikane og trusler. Det tilsvarende tal for udslidthed er 49 procent, mens 19 procent har haft angstsymptomer, og 6 procent har været sygemeldte.

Disse tal skal ses i lyset af, at en betragtelig del af de norske journalister har været udsat for chikane og trusler.

Samme undersøgelse viser, at 41 procent af de der har oplevet chikane og trusler har døjet med problemer med nattesøvnen, mens 15 procent svarer, at de seriøst har overvejet at opgive deres profession (som journalister). Også personer der blander sig i den offentlige debat uden at have det som profession oplever konsekvenser af forskellig art.

Den ovenfor nævnte Pew Research-undersøgelse viser endvidere, at kvinder generelt opfatter chikane som mere oprivende (upsetting) end mænd. 38 procent af kvinderne fandt således deres seneste oplevelse med chikane enten ekstremt oprivende eller meget oprivende, mod 17 procent af mændene (gennemsnittet for begge køn er 27 procent).

Onlinekrænkelser, ytringsfrihed og lovgivning

Hadytringer og sexisme dækker over mange forskellige typer hændelser såsom sexistisk hadefuldt tale, onlinemobning, såkaldt 'hævnporno', stalking og trusler om vold. På det juridiske område er det særligt interessant at se på hvad man kunne kalde 'onlinekrænkelser', fordi lovgivningen på dette område er udfordret af den hurtige teknologiske udvikling.

Der er ikke ét samlet sæt love om onlinekrænkelser. Forskellige typer af national og international lovgivning relaterer til hændelserne. På nationalt niveau kan flere af de typer onlinekrænkelser, som dette seminar handler om, retsforfølges enten på civilretsligt eller strafferetligt grundlag. Som et eksempel på civilretsligt grundlag giver *Skadeerstatningsloven* i Norge ret til erstatning for nogle former for æreskrænkelser og krænkelser af privatlivets fred, mens *diskriminationslovgivningen* beskytter mod krænkende, nedværdigede og ydmygende ytringer ('trakasserende ytringer') mod en eller flere personer

på grund af blandt andet personernes køn¹⁰. Som et eksempel på strafferetsligt grundlag forbyder *Straffeloven* ('Brottsbalken') i Sverige handlinger såsom injurier, ulovlige trusler, forulempelse, seksuel forulempelse, hadefulde ytringer og hadforbrydelser ('förtal och förolämpning, olaga hot, ofredande, sexuellt ofredande, hets mot folkgrupp och hatbrott')¹¹.

På internationalt niveau er de nordiske lande og selvstyreområder forpligtet af blandt andet FN-konventioner og den Europæiske Menneskerettighedskonvention til at beskytte borgere mod diskrimination på baggrund af blandt andet køn eller kønsudtryk og til at beskytte borgers privatliv¹².

Ifølge Levmore og Nussbaum er der i forhold til lovgivning om krænkelser på internettet en iboende konflikt mellem hensynet til tre forskellige, men indbyrdes forbundne forhold: privatlivets beskyttelse, personers omdømme og ytringsfrihed¹³.

I 2013 blev der afholdt en konference for Europarådets ministre med ansvar for medier, hvortil der blev udarbejdet en ekspertrapport om de juridiske aspekter ved hadtale på internettet¹⁴. I et overblikstudie for Europarådet fra 2012 om indsatser, der modvirker online hadtale, opridses de juridiske rammer ligeledes¹⁵. Begge udgivelser fremhæver, at hadtale ikke er klart defineret i hverken lovgivning eller jura, hvilket også gælder for de nordiske lande og selvstyreområder. Nogle alvorlige former for hadtale vil således være ulovlige ifølge national lovgivning. Andre vil falde uden for, hvad international menneskerettighedslovgivning beskytter under hensynet til ytringsfrihed. Det kan fx være opfordring til forskellige typer handlinger. Selvom der er et overlap mellem disse to kategorier, har de forskellige afgrænsninger. Imidlertid vil andre ytringer, der betragtes som hadtale, falde uden for disse to kategorier. Expertrapporten fra 2013 påpeger, at selvom nogle former for tale kan være stødende og ubehagelige, er de stadig beskyttet af retten til fri politisk tale.

Barrierer for strafferetslig oprejsning

Der er indikationer på, at kun et fåtal af de ulovlige onlinekrænkelser, som finder sted, bliver retsforfulgt. På nuværende tidspunkt findes der studier fra Sverige¹⁶, som peger på dette, men det er ifølge en række adspurgte fagpersoner sandsynligt, at det forholder sig på samme måde i de andre nordiske lande og selvstyreområder.

¹⁰ Ligestillings- og diskrimineringsombudet 2015 s. 21

¹¹ Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor 2014: *Nätkränkningar - Svenska ungdomars normer och beteenden* s. 14-16

¹² Europarådet 2012 *Mapping study on projects against hate speech online* s. 12-14, Ligestillings- og diskrimineringsombudet 2015:18-21, Schultz, Mårten 2014: *The responsible web: how tort law can save the internet* s. 200

¹³ Levmore, Saul & Martha C. Nussbaum 2011: Introduction i *The offensive Internet: Speech, privacy and reputation* s. 11

¹⁴ McGonagle, Tarlach 2013: *The Council of Europe Against Online Hate Speech: Conundrums and Challenges*. Expert paper for the Council of Europe Conference of Ministers responsible for Media and Information Society.

¹⁵ Europarådet 2012

¹⁶ Dette afsnit tager udgangspunkt i Brotsförebyggande rådet 2015 s. 26-34 og Schultz 2014 s. 192-

Den føromtaltte undersøgelse foretaget af Brottsförebyggande rådet viser, at kun 4 procent af de anmeldelser af onlinekrænkelser, som det svenske politi modtog i 2012, førte til juridiske sager. Brottsförebyggande rådet estimerer, at 20 procent af anmeldelserne handlede om hændelser, der ikke er strafbare under straffeloven. Blandt de øvrige hændelser peger Brottsförebyggande rådet på forskellige årsager til, at anmeldelserne ikke har resulteret i retsforfølgelse. Rådets forklaringer stemmer overens med Schultz' beskrivelse af udfordringer med anvendelse af den strafferetslige ramme til bekæmpelse af onlinekrænkelser i Sverige:

- *Nye krænkelser, gammel lovgivning:* Det kan være svært for politi og anklagemyndighed at finde ud af, hvilken lovgivning en onlinekrænkelse hører ind under. Nogle onlinekrænkelser såsom 'hævnporno' er ofte ikke dækket af lovgivningen.
- *Anklagemyndighedens beføjelser:* I Sverige har anklagemyndigheden kun beføjelser til at føre injuriersager, hvis det er i almenvellets interesse. Det er kun ganske få sager, som kommer gennem 'nåleøjet'.
- *Efterforskning og bevisførelse:* I 44 procent af det samlede antal sager undersøgt af Brottsförebyggande rådet blev sagen ikke retsfulgt på grund af problemer med efterforskning og bevisførelse. I næsten halvdelen af disse tilfælde kunne en gerningsperson ikke identificeres. I andre sager er der udfordringer med at bevise, hvem der har siddet ved tastaturet. En anden udfordring er, at der mangler IT-kompetence og ressourcer til at styrke IT-kompetence i politiet og anklagemyndigheden.
- *Globalt internet, national lovgivning:* Internettet er globalt, men den juridiske ramme, som skal beskytte borgere mod krænkelser, er nationalt forankret. Brottsförebyggande rådet beskriver, at det har været en udfordring at indhente information om gerningspersoner fra virksomheder såsom Facebook og Instagram. I mellemtiden har rigspolitiet ('Rikskriminalpolisen') udviklet et samarbejde med disse to virksomheder, men udfordringen vil fortsat opstå efterhånden som nye internetvirksomheder vinder frem.